

Kort beretning om mine oplevelser i Fredericia 1940-45

Skrevet af Pierre J. Honoré omkr. 1990

Min fars uhyggelige og nøjagtige profeti.....	1
Hitler var ved at vinde	2
Det illegale blad - Patrioten	4
Mangel af våben og strængstof	5
Sabotage af Osteknudsens butik.....	6
Fra studenterliv til jernbanesabotør	6
Modstand og forræderi.....	7
Ført af Gestapo til Staldgården i Kolding.....	8
Sendt til Frøslevlejren i fangejernbanevogn.....	10
Flugten fra Frøslevlejren	12
Tilbage i tryghed blandt professionelle modstandsfolk.....	13
Efterskrift	i

Kort beretning om mine oplevelser i Fredericia 1940-45

Skrevet af Pierre J. Honoré omkr. 1990

Den 9. april 1940 var jeg lige fyldt 14 år.

Kl. halv 5. om morgenen hørte jeg en ordonnans, der hentede en officiant neden under os, melde, at tyskerne var gået i land ved Lillebæltsbroen, og at garnisonen skulle vige tilbage til Vejlestillingen.

Jeg skyndte mig at cykle ned til havnen, hvor 2-3 rekylgeværgrupper var gået i stilling ved Snoghøjvejen. Kort efter kom en officer, og til soldaternes forbitrelse måtte de opgive. Kampviljen var der ikke noget i vejen med.

I radioen blev "kongens bud" om at bevare roen og værdigheden og at adlyde enhver, der havde en myndighed at udøve, læst op. Ellers ville det skade os alle og have de alvorligste følger.

Gode danskere anskaffede sig kongemærker, de velhavende den dyre udgave i guld. Fædrelandsfølelsen gav sig mærkelige udslag som f.eks. alsang, hvor nationale sange blev afsunget i kastellet, og algang, hvor man skulle gå frem og tilbage 10 km på Snoghøjvej, starten var tilfældigvis netop hvor rekylgeværerne havde ligget.

Min fars uhyggelige og nøjagtige profeti

Min far var meget historisk interesseret, dels fra sin reformerte baggrund, og interesserede sig meget for forfulgte folk, især armenierne. Hans yndlingsbog var Werfels "40 Dage på Musa Dagh", der udspilles under tyrkernes nedslagtning af en million armeniere under den første verdenskrig.

Han havde tilfældigt oplevet krystalnatten i Tyskland i 1938, hvor SA folkene havde ødelagt de jødiske butikker efter lister, som de omhyggeligt krydsede af på. Han sagde ofte, at jøderne ville få den samme skæbne som armenierne, blot langt værre, fordi tyskerne er meget bedre organisatorer end tyrkerne. Det skulle vise sig at blive en uhyggeligt nøjagtig profeti.

Min far var overkontrollør på jernbanestationen. Han talte udmærket tysk, der endnu tildels havde været kirkesproget i den reformerte menighed, og blev derfor udset til at arbejde sammen med de tyske jernbaneofficerer på stationen. Det lykkedes ham at klare denne uriaspost godt, og han blev derfor i vinteren 1940 udnævnt til stationsforstander i Tønder. Det var en farlig post, Tønder havde endnu et tysk

flertal, og hjemmetyskerne agiterede ivrigt for at få Sønderjylland "heim ins Reich." Desværre døde min far uventet allerede efter nogle måneders forløb, og min mor og jeg måtte flytte tilbage til Fredericia. Men jeg havde nået at leve mig ind i en by, hvor halvdelen af befolkningen var tyskere med deres Blut und Boden ideologi. Som to danske søstre, som min mor kendte i Tønder, sagde, det er ikke det, at de vil gøre os til tyskere, det er det, at de vil have os tilbage til middelalderen.

Hitler var ved at vinde

Jeg var meget deprimeret, da vi kom tilbage til Fredericia, dels over min fars død, men det så nu også ud til, at Hitler var ved at vinde verdensherredømmet. Frankrig havde lidt et forsmædeligt nederlag, Balkan var besat, og tyskerne havde næsten nået Moskva.

Jeg huskede min fars forudsigelse om jødernes skæbne og havde den forestilling, at jeg på grund af mit franske navn og oprindelse også kunne blive behandlet som et undermenneske, som en polak eller halvjøde.

Foråret 1942 flygtede Christmas Møller til England og begyndte at holde sine sabotagetaler fra BBC: danskerne måtte nu vælge, om de ville have "norske tilstande" eller være Hitlers kanarieflugt.

De fleste danskere foretrak foreløbigt kanarieflugten. Jeg var til et møde, hvor en kendt socialdemokratisk rigsdagsmand Frede Nielsen talte. Han advarede mod den koalition af "kommunister og chauvinister", der satte sig op mod kongens bud, og sammenlignede Christmas Møller med Corfits Ulfelt, der også var flygtet til udlandet for at sælge sit fædreland. Bagefter rejste forsamlingen sig op og applauderede længe, kun to blev siddende, det var byens øjenlæge og mig. Det var min første modstandshandling, og den var mere modig end det umiddelbart synes, for hermed havde jeg sat mig uden for det gode selskab i byen. Allerede den næste dag havde min mor fået det at vide, men hun kritiserede mig ikke.

Jeg havde ikke lyst til at være kanarieflugt og for at begynde et sted, meldte jeg mig ind i byens skytteforening, jeg fandt kassereren i telefonbogen. Det kostede 1 kr., og så kunne man hver søndag skyde på en bane på fælleden.

Jeg blev også en god skytte, men det vigtigste var, at jeg der kom i forbindelse med Terrænsportsforeningen. I virkeligheden var det slet ikke en forening, men 20-30 drenge og mænd, der holdt øvelser en gang om ugen. Øvelserne var tilrettelagt efter

nogle hæfter, som en pensioneret kaptajn Mackeprang, der senere blev myrdet af den tyske Petergruppe, havde lavet. De bestod i terrænløb efter kort mellem en række poster, hvor der var forskellige opgaver. Ofte foregik øvelserne om natten, hvad viste sig være særligt nyttigt, mørket er en partisans og sabotørs bedste forbundsfælle, hvis han forstår at udnytte det.

Grupperne var ligeledes tilfældigt sammensat, men jeg plejede at løbe sammen med Thorkild Petersen, der havde været min sidekammerat, og hans ven Ebbe Lomholdt, samt Verner Dam, der var en mørk mager dreng, der næsten aldrig sagde noget.

De fleste deltagere var 15-20 år, men der var også et par gammelmandsgrupper op til omkring 30 år, hvor bl.a. Finn Dalgård og hans ven Bødker var med. Bødker var lappeskomager, men antagelig det mest belæste menneske, jeg har kendt. På den tid var der kun to grupperinger, der arbejdede mod tyskerne, kommunisterne og Dansk Samling.

Kommunisterne i Fredericia så jeg første gang ved et hvervemøde for Frikorps Danmark, hvor nogle danskere i tyske uniformer talte, hvad forekom helt naturstridigt. Nogle ungkommunister med en lyshåret ung mand i spidsen, som jeg senere skulle træffe igen,, forstyrrede helt mødet, indtil vi blev smidt ud. Dalgård og Bødker var ivrige Dansk Samling folk, men det var meget svært at finde ud af, hvad partiet egentlig stod for udover at modarbejde Scavenius. For at finde ud af det, deltog jeg om sommeren i en lejr på Sjælland arrangeret af Frivillig Dansk Arbejdstjeneste, der var tilknyttet DS. Vi arbejdede med rydning af en mose, og hver aften var der foredrag med diskussion. Det var et yderst interessant ophold, men jeg fandt ikke ud af, hvad Arne Sørensen egentlig ville.

Foråret 1943 blev tre af vore skolekammerater, to brødre Trampe og Ole Sonne, anholdt for forsøg på sabotage af en tysk jernbanevogn. Det var ret amatøragtigt gjort, og de fik kun nogle måneders fængsel ved dansk ret, dvs. ikendt af dommeren i Fredericia.

I Latinskolen, som vor skole blev kaldt, medførte det et sandt raseri fra lærerne og især rektor over en sådan respektstridig opførsel. I forvejen havde jeg stærk modvilje mod skolen, som jeg syntes var en autoritær tæveskole, hvor rektor og de fleste af lærerne tævede sig gennem undervisningen. Ofte syntes de at blive seksuelt ophidsede, når de slog eleverne, især de mindre, de blev røde i hovederne og stakåndede, et forhold som jeg dog ikke så hos Gestapo. Imidlertid nærmede vi os norske tilstande, hvad nok hang sammen med, at

tyskernes nederlag nu begyndte at afløse sejrene. Især gjorde luftangrebene på Hamborg et stærkt indtryk, om aftenen kunne man fra volden se et lysskær mod syd fra brandene. Mange tysklandsarbejdere kom tilbage og fortalte rædselsvækkende historier om angrebene virkning.

Trommer har skildret begivenhederne i Fredericia op til den 29. august udmærket, men han nævner ikke, at Latinskolen faktisk var den sidste, der strejkede. For lærerne var det, der skete i byen, kun bølgeoptøjer af gadedrenge. Jeg var forarget over det og forsøgte at organisere en udvandring af eleverne i et frikvarter. Kun en lille del fulgte mig, de fleste var for bange for lærerne, men mens et par lærere prøvede at stoppe os i porten, kom pedellen løbende og råbte, at borgmesteren netop havde ringet og sagt, at nu skulle skolen altså lukke.

Den anonyme klippechef, som Trommer nævner, var Simon Skram. Jeg så tilfældigt behandlingen af den bekendte fru Krone, der havde specialiserede sig i tyske officerer. Hun boede i Ridderborg på Axeltorv, og en flok under anførelse af Simon Skram slæbte hende ud af lejligheden og ned på gaden. Jeg gik ind i lejligheden, der var meget luksuriøst indrettet og lignede en Hollywoodfilm. Imens havde folk flænget tøjet af hende og var begyndt at klippe hendes hår af, indtil Simon Skram mærkelig nok sørgede for, at hun blev bragt i sikkerhed. Det var ikke nogen mandschauvinistisk forestilling, nogle kvinder i flokken var næsten hysteriske, men det var ikke en form for krigsførelse, jeg brød mig om.

Det illegale blad - Patrioten

I mellemtiden havde jeg startet et lille illegalt blad. Jeg havde skaffet en gammel skrivemaskine til at skrive stencils med og organiseret, at vi om natten kunne bruge Døveskolens duplikator til at trykke med. Jeg brugte navnet Patrioten, som havde været brugt før af en anden gruppe, der synes at være stoppet. Jeg ville gerne give det et mere lokalt og aktuelt præg, de hidtidige kommunistiske blade havde kun lange dagsbefalinger af Stalin osv., og bragte derfor lister over tyskerpiger og de handlende, der især solgte til tyskerne. Jeg var også nervøs for, at tyskerpigerne betød en stor sikkerhedsrisiko for det illegale arbejde. Det var næppe tilfældet, jeg spurgte senere et par af dem, hvorfor de egentlig kom sammen med de tyske soldater. De svarede, at de gerne ville opleve noget, mens de var unge, dvs. gå ud og danse osv., og de tyske soldater var så høflige og tiltalte dem med *das Fraulein*. Det var ikke for pengenes skyld, værnemagerne og tørvearbejderne havde mange flere penge, men de havde for sorte negle.

Vi trykte 3-4 numre og et par særlister over tyskerpigerne med deres adresser, der efterhånden var vokset til over 250 navne, et ret stort antal af en befolkning på ca. 20.000. Navnene på tyskerpigerne og de handlende fik jeg fra et par kammerater på lærlingeaftenskolen. Dengang foregik den teoretiske lærlinge-uddannelse om aftenen efter arbejde, på Kommuneskolen, hvor et par hundrede lærlinge mødtes. Oplysningerne var meget korrekte, jeg fandt aldrig en forkert.

Mangel af våben og strængstof

I vinteren 1943 fik jeg vigtigere ting at gøre. I terrænsportsforeningen havde Lembcke fået organiseret en ret stor samling våben og sprængstof fra nogle gamle militære depoter og planlagde en større aktion mod Fredericia banegård. Jeg kendte stationen udmærket fra min fars tid og mente at, at aktionen skulle vente, til invasionen kom, da den kun kunne have varig effekt een gang. Planen var meget omfattende og involverede 50-60 mand, så tyskerne hørte snart om den, og Lembeke forsvandt og med ham desværre også våbnene og sprængstoffet.

Vi stod nu med et antal veluddannede og ivrige folk, men manglede våben og strængstof og søgte forbindelser alle steder. Via en terrænsportmand J's fætter i Ålborg kom jeg i forbindelse med Toldstrups organisation og kørte til Ålborg med to unge politifolk i en politibil, men de ville ikke af med noget af deres engelske materiale, så vi måtte køre skuffede tilbage igen.

Jeg forsøgte nu i vor nød selv at lave noget sprængstof ud fra nogle kemibøger, men vanskeligheden var at lave detonatorerne. Imidlertid fik jeg hjælp fra en helt uventet side, nemlig fra to klassekammerater Hans Eeg og Ebbe Jensen. Det overraskede mig meget, de blev betragtet som dydsmønstre og fik udmærkelse til alle eksaminer. Deres motiver var meget velovervejede, de betragtede nazismen som et barbari, som ethvert intelligent menneske måtte bekæmpe.

De havde grebet problemet helt videnskabeligt an og hjemskrevet en række bøger fra Danmarks Tekniske Bibliotek. Deres stof var fuldt på højde med det engelske plastiske og kunne tilmed laves af materialer, man let kunne skaffe sig f.eks. til kunstgødning. De pressede selv detonatorerne og havde lavet lunter med brændtider fra et sekund til mange timer. De demonstrerede en hjemmelavet håndgranat med forsinket trækudløsning for mig, som havde en ødelæggende effekt. Også sikkerhedsmæssigt var de meget bevidste, de blev ved med at gentage: tavshed frem for alt. Jeg er glad for, at jeg ikke skuffede dem i den retning.

Sabotage af Osteknudsens butik

På Hitlers fødselsdag de 20. april 1944 anbragte jeg en af deres ladninger på 1 kg. på trappen ned til Osteknudsens butik. Han var efter Sigurd Larsen, der var blevet likvideret, den mest berygtede tyskerhåndlanger i byen. Den relativt lille ladning havde en ødelæggende effekt, hele underetagen blev blæst ud. Jeg hørte senere, at Knudsen ovenpå havde haft et selskab i anledning af fødselsdagen, men jeg ved ikke, hvem der havde været der.

Modsæt tyskerpigerne viste det sig, at de forretningsfolk, der især handlede med tyskerne, var langt farligere og ofte blev stikkere. Jeg var ikke meget for at føre krig mod civile, men det viste sig, at sådanne bomber havde en meget afskrækkende effekt, og herefter var der meget få forretningsfolk, der var glade for at handle med tyskerne.

Vi begyndte nu en større sprængstofproduktion og nåede at lave en 25-30 kg, en dengang meget anseelig mængde.

Nogenlunde samtidig begyndte jeg på et projekt, der blev skæbnesvanger for mig. En dreng fra terrænsportsforeningen, Ejvind Damberg, der gik en klasse under mig, havde fundet ud af, at Simon Skram arbejdede som arbejdsmand på det gamle tøjhuse i byen med noget reparationsarbejde. Tyskerne havde her et kæmpedepot af benzin og udstyr, som gjorde det til et ønskemål, men anlægget var strengt bevogtet. Jeg traf Simon Skram, der også var villig til at smugle en brandbombe ind, men den skulle være ret lille.

Via J's fætter i Ålborg fik jeg derfor en engelsk brandladning, der ikke var meget større end et cigaretetui og let kunne smugles ind, den havde en forsinkelse på 12 timer. Simon Skram fik den, men der skete ikke noget, og han forklarede, at den måtte have forsoget, og at den lå sådan, at han ikke kunne få den ud igen. Gestapo viste mig senere ladningen, der vitterlig havde været antændt, to slagstifter var slået ud gennem den ene ende, men havde ikke antændt ladningen.

Fra studenterliv til jernbanesabotør

Midt i juni blev jeg færdig med studentereksamen og kunne endelig forlade den skole, jeg foragtede så meget. Jeg havde ingen studenterhue, noget tilsvarende var ikke sket før i skolens historie, og jeg var heller ikke med til afslutningen.

Den 4. juni var invasionen begyndt, og tyskernes jernbanetransporter gennem Jylland af forstærkninger fra Norge var af vital betydning. Nu kunne vi have haft brug for Lembckes våben og sprængstof.

Der var blevet dannet en jernbanesabotagegruppe med nedkastet engelsk udstyr i byen, men dens første leder, Møller Pedersen, ville ikke have mig med, da han mente jeg var for udisciplineret og havde for mange jern i ilden, en opfattelse jeg ikke vil bebrejde ham. Han blev snart anholdt, og den næste leder blev Dalgård, der øjensynligt syntes, at det var sikrere at have mig med i organisationen end udenfor. Jeg kom derfor med i en gruppe med Lomholdt, Thorkild og Verner Dam, de samme som jeg i reglen havde været sammen med på terrænsportsøvelser, så vi kendte hinanden ud og ind.

Dalgård var en fremragende leder. Han indførte streng brug af dæknavne og skarp adskillelse mellem grupperne, så det var begrænset, hvilke ulykker kunne udløses af en enkelt arrestation. Sabotagerne var meget omhyggeligt planlagt, vi havde nøjagtige tidsplaner fra jernbanestationen, og Dalgårds hovedprincip var altid at formindske risikoen mest mulig.

Vanskeligheden ved jernbanesabotagen var, at vi ikke blot kunne sprænge løs på togene, der havde dansk lokomotivbesætning og personale. Sprængningerne skulle derfor tilrettelægges sådan, at besætningen i hvert fald havde en rimelig chance for at overleve, og ladningerne måtte derfor i reglen lægges bagved udløseren, omvendt af hvad man normalt ville have gjort.

Modstand og forræderi

Jeg nåede kun at være med til to direkte togsabotager, såvidt jeg husker ved Vamdrup og syd for Fredericia, foruden nogle mindre skinnesprængninger.

Den 31. juli om middagen blev jeg overraskende anholdt hjemme af to danske gestapofolk, Brinkmann og Johannes Rasmussen, der altid blev kaldt Snogen. Jeg blev først bragt til missionshotellet, der var overtaget af de tyske feltgendarmeri, hvor en feltgendarmeriofficer blev sat til at bevogte mig, mens Brinkmann og Snogen gik igen, for at anholde Damgård, som det senere skulle vise sig. I mellemtiden spekulerede jeg intens på, hvem der kunne have angivet mig.

Det lagde Brinkmann mærkelig nok ikke skjul på, idet han sagde: vi anholdt din gode ven Simon Skram, netop da han ville rejse til København, og han har fortalt os alt. Han begyndte at bladere i en tyk rapport, som jeg kunne se skråt ned i derfra, hvor jeg stod en 2-3 meter væk. Jeg kunne naturligvis ikke læse, hvad der stod, men hver gang et navn blev nævnt første gang, var det skrevet med spredte typer. Først var der en 2-3 sider øjensynligt om mig, så en lille side, der skulle vise sig at være om

Damberg, derefter en 7-8 navne med nogle linier hver, og endelig en 20-30 navne lige efter hinanden.

Jeg havde taget den beslutning, at hvis jeg overhovedet kunne holde til det, ville jeg ikke tilstå noget de første 24 timer, som jeg vidste var meget kritiske. Jeg benægtede alt og sagde, at hvis Simon Skram havde fortalt noget, var det kun noget, han havde fundet på for at tjene penge.

De begyndte så at slå løs på mig, hvad der mærkeligt nok ikke påvirkede mig meget, jeg var fra Latinskolen vant til fysisk mishandling fra rektor og lærerne. Især rektor slog målbevidst efter ørerne, hvad ofte var meget smertefuldt, når trommehinden blev sprængt. Endnu har jeg, og antagelig et stort antal ældre elever fra Latinskolen i Fredericia nedsat hørelse på venstre øre.

Engang imellem gik de ud og fortsatte antagelig med Damberg. Til sidst kom Snogen ind med en tysk maskinpistol, han havde taget fra vagtlokalet ved siden af. Han ville nu give mig den sidste chance, talte jeg ikke, ville jeg få en salve i maven. Tankerne for igennem mit hoved, men jeg havde ikke set ham tage ladegreb på maskinpistolen, og ligeledes sad den tyske gendarmeriofficer roligt et par meter fra mig, selv om blodet antagelig ville have oversprøjtet ham, hvis der var blevet skudt. Jeg svarede, at hvis de virkelig troede, at jeg vidste noget, var det næppe fornuftigt at skyde mig.

Ført af Gestapo til Staldgården i Kolding

Vi kørte så til Kolding, og jeg så at de også havde taget Damberg, men øjensynligt havde han heller ikke sagt noget, da de ikke havde anholdt flere. Han var på den tid 16 år.

På Staldgården i Kolding fortsatte de med mishandlingerne. Pludselig kom en SS-officer i sort uniform og med førerdolk i det karakteristiske ophæng ind. Det var Gestapochefen i Sydjylland, Burfeind. På det tidspunkt havde de netop slået mig i gulvet, men han skrævede over mig med et langt skridt. Han tog mig alene ind på sit kontor, der var meget pompøst indrettet, på væggene hang billeder af Hitler og Himler, og på hans store skrivebord stod en hagekorsfane og et SS-banner. Han sagde: *hier wirst du anständig behandelt*, og da jeg indvendte, at det syntes jeg egentlig ikke, tilføjede han: *natürlich nur, wenn du die Wahrheit sagst*. Han forsøgte en mærkelig appel til min æresfølelse, man skulle stå ved sine handlinger og berette åbent om dem. Så tog han mig tilbage til de andre og sagde, at han ville komme igen senere, og så ville han se resultater.

En tredje dansk gestapomand Riis kom til, og de tre fortsatte. En times tid efter kom Burfeind igen, men jeg kunne næsten ikke genkende ham, da han nu var i civil og lignede en kontorist. Han sagde: *noch keine Resultate?*

Henimod midnat lukkede de mig ind i den store celle, der senere er blevet indrettet som museum. Jeg begyndte at føle på mig selv, nogle af mine tænder var løse, men der var ikke brækket. noget.

Næste dag hentede de en 4-5 mand, der stod længere nede i Skrams rapport, væsentlig kommunister, som jeg ikke kendte, og som kun havde været beskæftiget med bladarbejde o.l., men desuden også J. De forsøgte også at finde Thorkild og Lomholdt, men de var gået under jorden.

Over middag, da de 24 timer var gået, tilstod jeg det meste af hvad de vidste fra Simon Skrams rapport, især om tøjhuset. I mellemtiden havde jeg fundet på en sandsynlig forklaring om de løse ender, f.eks. hvor jeg havde fået brandbomben fra. Om aftenen blev vi alle kørt til Kolding arrest, hvor jeg blev sat i en celle med tre andre, heriblandt den lyshårede ungkommunist fra Frikorp Danmark hvervemødet, som hed Jejse. Pladsen var trang, da cellen kun var beregnet til een fange, om natten kunne de fire madrader lige netop ligge på gulvet.

Et par dage efter kom jeg igen til forhør på Staldgården og blev ført ind i et lokale, hvor J's fætter fra Ålborg sad med et blødende ansigt. Da jeg nægtede at kende ham, og Riis begyndte at slå løs på mig, sagde fætteren hurtigt: J har sagt alt, hvad han ved, du kan ligeså godt tilstå.

Af en eller anden grund havde jeg svært ved at tro, at J. var gået helt over til tyskerne, men mange ting viste sig at bekræftede det.

Jeg sad i arresten omkring tre uger og befandt mig godt sammen med Jejse. Han var meget optimistisk og troede som kommunist fast på den marxistiske historieteori, nazismens nederlag var uundgåeligt, vi kunne hjælpe med til at det gik hurtigere, og det havde vi gjort efter bedste evne. Han blev ved med at gentage, at den røde armes 1. maj parade i 1945 ville blive afholdt i Berlin.

J blev hurtigt løsladt, men alle vi andre blev en dag kørt til Staldgården sammen med en 30-40 andre. Tilfældigt kom Burfeind forbi og gik hen til mig og sagde: "Vi er klar over, at alt hvad du har sagt er løgn, men nu vil vi ikke spille tiden mere på dig, du bliver sendt til Tyskland, og så vil du komme til at længes her tilbage som til paradiset."

Sendt til Frøslevlejren i fangejernbanevogn

Foreløbigt blev vi nu kun kørt i en fangejernbanevogn til Frøslevlejren. Her blev de andre fra Fredericia, der var blevet taget sammen med mig, forøvrigt løsladt i løbet af de næste par måneder, så jeg til sidst var den eneste tilbage.

Frøslev kunne slet ikke sammenlignes med en tysk koncentrationslejr, i alt fald ikke mens jeg var der, det var nærmere en ferielejr. Forplejningen blev leveret af det danske fængselsvæsen, og der var intet tvungent arbejde.

Den lignede også meget en højskole, hver aften var der foredrag barakkerne, altid af høj kvalitet, da en stor del af landets bedste foredragsholdere var til rådighed.

Et foredrag gjorde politisk et dybt indtryk på mig, nemlig af en dansk politilæge Tramsen om Katyn gravene i Rusland. De var blevet fundet af tyskerne efter deres indrykning og indeholdt ligene af mange tusinde polske officerer, der i 1939 var blevet taget til fange af russerne, og som var blevet dræbt med nakkeskud.

Russerne og tyskerne beskyldte nu gensidig hinanden for at have myrdet officererne. Tramsen var af den daværende danske regering blevet udvalgt til en international Røde Kors kommission, der skulle undersøge gravene, hvad tyskerne gav dem frie hænder til. Tramsen berettede mange detaljer fra sine undersøgelser, og det var ganske klart, at det var russerne, der havde dræbt officererne. Herfra kunne man kun slutte, at der egentlig ikke var nogen stor-forskel mellem Hitler og Stalin.

I lejren var stemningen i begyndelsen meget optimistisk, Paris faldt, og de allierede rykkede frem til de tyske grænser. Ofte var der fantastiske rygter, om at Hitler var blevet afsat osv. En klar efterårsdag kunne vi se en stor amerikansk luftflåde passere over lejen i stor højde, der var over 600 maskiner, der fløj i perfekte formationer. og der var ikke en tysk flyvemaskine at se.

Jeg havde derfor, som alle andre i lejren indstillet mig på at afvente freden her. Nok havde jeg ikke været nogen stor helt, men jeg kunne dog fortælle børn og børnebørn et og andet.

Imidlertid gjorde forskellige ting mig betænkelig. Det første var englændernes nederlag ved Arnhem, hvor de blev stoppet på vej lige netop mod os.

En anden, langt alvorligere ting var, at deportationerne til Tyskland startede. De var meget uhyggelige og begyndte med, at vi midt om natten blev kaldt ud på barakkernes gange. Tyskerne laste så navnene op i alfabetisk orden på dem, der skulle deporteres, og de ulykkelige måtte træde frem. Det var ikke rart at skulle tage afsked med dem, der skulle afsted, selv om vi prøvede at trøste dem med, at de nok blev befriet før os.

Den del af lejren, der havde mest kontakt med yderverdenen, var køkkenet, og jeg sørgede derfor for at blive ansat der, først som opvasker og senere som tjener. Jeg blev her gode venner med en skibssabotør fra Svendborg, Paul Holm, der var en meget beskeden, næsten forsagt mand, noget handicappet af et defekt ben. Han havde besluttet at flygte og havde planlagt at stjæle uniformshuen og kitlen fra en dansk fængselsbetjent, der arbejdede i køkkenet, og så gå ud af lejren nogle få minutter, før betjenten plejede. Dertil ville han have mig til at slukke for barakkens hovedafbryder, så han kunne få fat i tingene i mørket, men jeg fandt ud af, at han kunne gøre det selv ved at kortslutte en' sikring. Han lærte mig forøvrigt, hvordan man kan undslippe en beskydning ved at løbe i zigzag på en bestemt måde.

Da jeg begyndte i køkkenet, skulle jeg flytte til en anden stue, hvor jeg kom til at bo sammen med to københavnere, Kaj Schmidt og Ejvind Hansen, et tilfælde, som blev af afgørende betydning for hele min fremtid.

De var blevet taget for en bagatel, forøvrigt anmeldt til tyskerne af det danske politi. I virkeligheden havde de arbejdet i den sabotageorganisation i København, der havde lavet næsten alle sabotager i byen. Den blev blot kaldt organisationen, først efter kapitulationen fik den navnet Bopa. De fortalte mig om forløbet af mange af sabotagerne, f.eks. Kløvermarken, B&W, Riffelsyndikatet og Globus. Det, der slog mig, var deres næsten videnskabelige fremgangsmåde, "det kommer kun an på den logiske sans" var Kajs valgsprog. Før en aktion blev alle informationer samlet systematisk ind, alle muligheder blev analyseret, og den bedste udvalgt. De havde gjort sabotage til en profession, hvor vi havde været amatører.

Jeg spurgte Kaj, hvordan man bedst kunne flygte fra lejren. Han kom med en komplet analyse af alle muligheder, der i blandt også et par, jeg selv havde overvejet. Han havde tænkt over det, da han og Ejvind selv havde overvejet at flygte, men nu havde de ad omveje fået at vide, at de snart ville blive løsladt, så de ville gerne lade mig udnytte planerne.

Han var kommet til, at den bedste måde for to fanger at flygte på var at skjule sig under en af de lastbiler, der kørte brændsel ind til lejren. Der kunne ligge to mand på kardanakslen under ladet, hvor tyskerne aldrig kikkede efter. Bilerne kørte ubevogtet til en tørvemose, hvor man så kunne stige af.

I mellemtiden var der ydermere sket det, at mange af de politifolk, der var blevet taget et par måneder før og sendt til lejre i Tyskland, nu blev transporteret tilbage til Frøslev, eller rettere sagt dem af dem, der endnu var i live. De var i en forfærdelig forfatning og fortalte om de skrækkelige forhold i lejrene. Jeg vurderede, at middel overlevelsestiden var 2-3 måneder.

Flugten fra Frøslevlejren

Den 13. december fik vi fra en forbindelse på det tyske lejrkontor at vide, at der ville afgå en deportation om 4-5 dage, og at jeg og en anden på stuen, Ernest Leach, stod på listen. Nu tog jeg afgørelsen om at flygte, og vi tilbød Ernest den anden plads, og han slog til.

I det næste døgn forberedte jeg mig psykisk grundigt til flugten. Jeg gav mig selv den forholdsordre, at jeg kun ville give op, hvis alternativet var den visse død. Jeg lovede mig selv, at hvis jeg kom igennem, ville jeg betragte mig selv som en død mand på orlov og gøre alt for at få en ende på dette barbari.

Først den 15. om middagen meldte Ejvind, der var blevet sat ud som vagtpost, at der var kommet en egnet bil til brændselsskuret, og Ernest og jeg skyndte os at marchere af sted til den tyske del af lejren. Da vi kom til skuret, opholdt fangerne og de tyske vagtposter sig tilfældigt alle på den anden side af bilen, og jeg kravlede hurtigt op på akslen. Ernest kom ikke efter, og et halvt minut efter kørte bilen til lejrapporten.

Til min skræk mærkede jeg, at kardanakslen ikke var indkapslet, som Kaj havde lovet, men roterede under mig, og det blev værre endnu. Ved porten, hvor vi holdt en meter fra hundegården, hvor et halvt dusin vagthunde løb rundt, trampede 5-6 fanger og 3-4 svært bevæbnede vagter op på ladet, og bilen kørte ud.

Mens vi kørte, sled akslen sig langsomt gennem mit tøj, men efter 5-6 minutter standsede vi heldigvis, ved siden af en jernbanevogn, hvor fangerne begyndte at skovle tørv over på bilen. Jeg kravlede ned og under jernbanevognen og ud på den modsatte side. Da jeg kikkede op, så jeg kolben af en tysk maskinpistol nogle få centimeter over mit hoved, en vagt sad på kanten af vognen. Jeg dukkede mig og løb hurtigt ned langs siden af toget og så skilte på perronen, hvor der stod Padborg. Først, da jeg gennem nogle haver var nået ud i en skov, åndede jeg lettet op. Jeg travede så afsted mod nord, modsat af solens lys, og holdt mig fra vejene, ude på de frosne marker. Da det blev mørkt, blev orienteringen lettere, jeg skulle blot sørge for at have lysskæret fra lejrens oplyste indhegning i ryggen.

I lejren var Ernest kommet skuffet tilbage, der var kommet en tysker, netop da jeg var kommet på plads. Om aftenen fandt barakken hurtigt ud af, at jeg manglede, og forsøgte ved aftenappellen at snyde tyskerne, så de talte forkert. Det lykkedes ikke, men først klokken elleve kørte de tyske patruljer ud.

Imens travede jeg afsted i mørket på markerne, efterhånden 14-15 km væk. Pludselig syntes jeg, at horisonten så mærkelig flad ud, og lagde mig ned et øjeblik :Der var

intet mistænkeligt, og jeg fortsatte over en jernbanelinie. For at være sikker, lagde jeg mig igen ned 10-15 meter på den anden side og kikkede tilbage. Til min overraskelse så jeg silhuetterne af tre tyske soldater lige bag mig, den ene af dem pegede ud på mig for de andre. Jeg huskede instinktivt min forholdsordre og styrtede i zigzag væk over marken, som Paul havde lært mig. Tyskerne skød hurtigt og velrettet, jeg hørte fløjtede fra de fleste projektiler, ialt omkring 20-25 skud, men de ramte ikke.

Omkring midnat begyndte jeg at ryste af kulde fra den stærke frost og var klar over, at jeg måtte have husly. Jeg forsøgte først på en større gård, men gårdmanden afslog, han sagde, at han var bange for, at tyskerne ville brænde gården af, hvis de opdagede det. Det var en erfaring, jeg ofte gjorde, 'behøver man hjælp, skal man spørge de besiddelsesløse, de velhavende hjælper kun sig selv. Lidt derfra fik mad og en seng i et lille hus, hvor der boede en mand og kone. Jeg faldt i søvn og sov vidunderligt.

Fire dage efter blev Ernest Leach deporteret til Tyskland.

Næste morgen fortsatte jeg og besluttede at gå til Tønder, da tyskerne næppe regnede med det. Jeg travede igen inde på de frosne marker og havde ved en sidevej nær forvildet mig ind over grænsen til Tyskland, der jo løb parallel med landevejen. sidste øjeblik opdagede jeg en grænsesten med påskriften Landegrænse.

Om eftermiddagen nåede jeg Tønder og fandt med noget besvær, hvor de to søstre boede, dem der ikke ville finde sig i den tyske middelalder. De var også meget hjælpsomme, og jeg boede der et par dage, mens de skaffede nyt tøj. Desværre kunne de ikke få fat i et legitimationskort, da hjemmetyskerne sad på kommunekontoret.

Tilbage i tryghed blandt professionelle modstandsfolk

Jeg kørte så med toget til Fredericia, heldigvis kom der ingen tysk kontrol, og gik op til Verner Dam. Han var ligeså fåmælt som før, men ville gøre alt for at hjælpe mig. Jeg fik arrangeret et møde med min mor. Hun fortalte, at hun var blevet klar over min flugt dagen efter, da en mand kom og spurgte efter mig. Han spillede sin rolle så dårligt, at hun straks var klar over, at han var fra Gestapo.

Jeg kom så i kontakt med byledelsen i byen, noget så fint havde vi ikke haft i min tid, og mødtes hos Doktoren, en af byens ældre lager, med dens sabotageleder med dæknavn Sørensen, der var en politimand. Jeg mærkede til min forbavselse, at de

var meget mistroiske over for mig, især da jeg ikke ville fortælle, hvordan jeg var flygtet fra Frøslev. Metoden kunne bruges igen, så længe den ikke blev kendt, men begyndte jeg' at fortælle om den, ville tyskerne snart få det at vide. De mente, at det var umuligt at flygte fra lejren, og troede antagelig, at jeg var blevet stikker for Gestapo.

De sagde, at jeg måtte tage til Sverige, hvad jeg absolut afslog, det var ikke derfor, jeg var flygtet. Jeg forklarede, at jeg under mine forhør på Staldgården havde sat mig nøje ind i bygningernes indretning og regnede med, at jeg fra tagkonstruktionen kunne få en bombe ind, som kunne uskadeliggøre hele Gestapostyrken, ligesom RAF havde gjort ved flyangrebet i Århus.

Jeg sagde, at jeg kendte Gestapo og deres metoder ud og ind og gerne ville skrive en lille vejledning i illegal arbejdsteknik og forhørstaktik. Jeg mente, at de fleste katastrofer kunne undgås eller i al fald begrænses, hvis man overholdt nogle ganske enkelte regler, som kunne stå på et par sider.

Det gjorde intet indtryk på dem, og til sidst sagde Sørensen, at han beordrede mig til Århus, hvor jeg ville blive sendt til Sverige over Grenå. Han var endda så mistroisk, at da han gik, beordrede han mig til at vente 10 minutter, før jeg kunne gå.

Imens spurgte doktoren, om det var rigtigt, at J., der havde været hans patient, havde samarbejdet med Gestapo. Selv havde J. fortalt ham med mange enkeltheder, at han var blevet tortureret helt umenneskeligt, men havde holdt stand. Jeg fortalte ham virkeligheden, men da jeg havde lagt mærke til, at han hele tiden omtalte i. i datid, spurgte jeg ham, hvorfor han sagde "var".

Men jeg troede, du vidste det, svarede han, i. døde kort tid efter sin løsladelse, af børnelammelse, det tog kun nogle få dage.

Efter de 10 minutter gik jeg væk i en mærkelig stemning. i. havde boet i en sidegade lige i nærheden, og uvilkaarligt gik jeg ned ad gaden. Hans far var skrædder og havde en lille butik. Jeg så igennem vinduet ham og moderen sidde i baglokalet og spise aftensmad, det var ældre mennesker, og J. havde været deres eneste barn. Jeg besluttede ikke at fortælle andre om sagen.

Alt, hvad byledelsen i Fredericia arrangerede, gik skævt, og jeg betragtede den efterhånden som livsfarlig. Det værste var, at da jeg langt om længe kom til Århus, kom der ikke nogen på det aftalte kontaktsted. Heldigvis havde jeg en onkel i byen, som jeg fandt frem til efter at have sovet i kulkældre og andre mærkelige steder. Han skaffede mig forbindelse med ledelsen i Århus, som straks sørgede for et logi osv. De kontaktede så byledelsen i Fredericia, og da de havde fået svar, kunne jeg straks mærke, at de blev mistroiske og anså mig for en sandsynlig stikker.

Nytårsaftensdag fik jeg en meddelelse fra Verner Dam, at Kaj og Ejvind havde været hos ham nogle dage før, de var blevet løsladt og rejste nu til København. Om aftenen hørte jeg Hitlers sidste radiotale, det var lige efter Ardenneroffensiven, og det så ud til at krigen kunne vare længe endnu. Jeg besluttede mig til straks at rejse til København.

Nytårsdag om eftermiddagen kom jeg til Kajs bopæl på Gammel Kongevej. Da han åbnede døren og så mig, spurgte han spandt: hvordan gik planen? Jeg sagde, at der havde været visse vanskeligheder, kardanakslen og jernbanevognen. Han svarede: "Så må man improvisere", men det gik jo meget godt; men det var synd, at Ernest ikke kom med. Han fortsatte: "Nu har vi andet at tænke på, der er en fabrik henne i Boyesgade, som Organisationen påstår er umulig at knalde, lad os gå en tur, og du kan kikke på den."

Jeg følte mig pludselig fuldstændig tryk. Jeg var kommet blandt professionelle, og jeg syntes efterhånden også, at jeg selv var ved at lære håndværket. Jeg var sikker på, at vi kunne volde tyskerne alvorlige vanskeligheder, selv om det ville blive farligt. Det kom alt sammen til at passe. Jeg var da 18 år, og de næste måneder blev de lykkeligste i mit liv.

Men det er en anden historie.

Efterskrift

Overstående beretning er hurtigt nedskrevet næsten 50 år efter begivenhederne til en aktuel anledning. De beskrevne begivenheder er jeg sikre på, jeg kan huske dem med mange enkeltheder. Dens største fejl er, at den har en del sorte huller om ting, jeg ikke kan huske, antagelig fordi de er blevet fortrængt. Det gælder især hos Gestapo, men forøvrigt også om min daværende kæreste, som jeg senere blev gift med og skilt fra. Andre huller kan jeg simpelthen ikke forklare, f.eks. fik jeg fra Hans og Ebbe to ladninger og brugte den ene til Osteknudsen; jeg ved, at jeg brugte den anden et andet sted i byen, måske mod Resting, men begivenheden er forsvundet fra min hukommelse.

Da beretningen kun omfatter en mindre del af mine oplevelser under besættelsen, efterlader den en del løse ender, hvoraf nogle skal afsluttes med følgende korte oplysninger.

Dalgård fortsatte sit dygtige arbejde endnu tre måneder for fuld kraft og undslap Gestapo i sidste øjeblik. Jeg traf ham og Bødker i foråret i København, hvor de levede illegalt. Han fortalte mig bl.a., og det er et godt eksempel på Dalgårds koldblodighed, at Brinkmann og nogle andre Gestapofolk var kommet hjem til ham en månedstid, før han gik under jorden, for at forhøre ham. Brinkmann spurgte ham bl.a., om han havde nogen våben, og Dalgård svarede: "Ja en teaterpistol til mit dukketeater, men jeg har ikke flere af de løse patroner, kan De ikke skaffe mig nogle." Da Brinkmann gik, truede han med at komme igen, og Dalgård sagde: så husk endelig de løse patroner.

Egentlig havde de været på vej til Sverige, men Bødker ville se alle forestillingerne på teatrene i København, og de blev hængende der. Han blev efter krigen gift med Cecil Bødker.

Thorkild og Lomholdt kom til Sverige, hvor de kom ind i den Danske Brigade. En bemærkning om jernbanesabotagen: Trommer har ret i sin påstand om dens meget begrænsede forsinkende virkning, men det lå i betingelserne for den. Så længe man accepterede, at togene kørte med danske besætninger, og reparationerne blev udført af danske arbejdere i fred og ro, kunne det ikke være anderledes.

Jeg mener, at man f.eks. da invasionen begyndte, og situationen virkelig var kritisk, skulle have tvunget danskerne væk fra togene og reparationerne, så kunne man have opnået meget lange forsinkelser. Det ville have medført meget alvorlige tyske

repressalier, men som Brandt ofte sagde, enten fører vi krig, eller også spiller vi fodbold. Og med jernbanesabotagen spillede vi nærmest fodbold. Hans Eeg blev et offer for katastrofen i Fredericia i foråret 1945.

Efter mine erfaringer med ledelsen i Fredericia mente jeg, at den nærmest var livsfarlig, og i begyndelsen af marts gik det galt. Begyndelse og afslutningen af tragedien lærte jeg tilfældigt at kende.

To mand (ikke alle ni, som Trommer skriver), hvoraf kun en var bevæbnet, blev anholdt under en jernbanesabotage af een tysk soldat; af en eller anden grund brugte de ikke våbenet.

Det medførte i løbet af kort tid en lang række anholdelser, noget der aldrig var sket i Dalgårds tid. Blandt dem, der blev taget var Hans Eeg og Ib Schaltz, der begge gik i min klasse, Ib var min sidekammerat i mange år.

Hans og Ebbe Jensen, der var uadskillelige venner og boede nær ved hinanden, havde før fortalt mig, at de havde lavet et elektrisk alarmsystem, så hvis tyskerne kom hos den ene, kunne den anden undslippe. Det reddede øjensynligt Ebbe.

To uger før befrielsen blev de bragt til København og 10 mand blev dødsdømt, heriblandt Hans og Ib. Henrettelserne var de sidste her i landet og fandt sted i Ryvangen, de tre gennemskudte pæle kan ses endnu, nu i bronzekopier, på henrettelsesstedet.

De blev henrettet i hold af tre, og da Hans blev kaldt frem, bad Ib om at blive skudt sammen med ham, men det blev afslået. Da de ni var skudt, var Ib alene tilbage. Han fik da at vide, at han var benådet. Først flere timer efter blev det klart for ham, at han stadigvæk var i live.

Kort efter krigen traf jeg Ebbe på gaden i København, og han inviterede mig op på sit spartanske værelse, på væggen hang et lille fotografi af Hans. Han var meget tavs, og da jeg spurgte ham, om han havde spurgt Ib, hvem der egentlig havde angivet Hans, sagde han afvisende: nej, hvad skulle det gøre godt for. og jeg fortrød mit spørgsmål.

Efter at have studeret færdig fik han ansættelse på Grønland og blev dræbt ved en ulykke kort efter. Han overlevede således kun Hans med nogle få år.

Det samme gjaldt for den benådede Ib Schaltz. Jeg traf ham nogle år efter i S-toget, hvor han fortalte, at han også lige var blevet færdig som civilingeniør og var blevet ansat i Tivolis tekniske tjeneste. For at lette stemningen sagde jeg for spøg, at det var et godt job, så kunne han gå gratis i Tivoli. Men han syntes helt at have mistet evnen til at smile. Han døde kort derefter af sukkersyge.

Efter befrielsen gravede man også Hanses lig op i Ryvangen, det blev let identificeret, fra et brev, han havde gemt i sin pung. En dag ringede Ebbes bror til mig fra Fredericia og spurgte, om jeg ville komme over og bære kisten sammen med andre af Hanses klassekammerater, og jeg sagde naturligvis ja. Så sagde broderen, at jeg skulle have en studenterhue på, jeg kunne låne hans, det havde de andre, og skolens flag skulle bæres efter kisten. Jeg forklarede kort, at jeg mente, at det var den rene blasfemi, sådan som jeg huskede Latinskolen under besættelsen, og at jeg kun ville komme uden hue. Han afslog, og jeg hørte senere, at de brugte en statist fra en anden klasse i stedet for mig.

På Latinskolen blev der opsat en mindeplade med navnene på Hans Eeg og to andre af dem, der var blevet henrettet, samt nogle ældre elever, der også var blevet dræbt under krigen, som man med stort besvær havde fundet frem til, de kunne af gode grunde ikke protestere. Da jeg hørte det, løb det mig koldt ned af ryggen, havde jeg ikke varet så ufortjent heldig, var mit navn også blevet sat på listen. Jejsen blev sendt til Tyskland og overlevede med nød og næppe. Han betalte sin pris for at skubbe til den historiske udvikling.

Nogle dage før kapitulationen kom Frits, min daværende illegale logivært, der også var kommunist, og viste mig Politikens smørrebrødsseddel, der stod kun fire ord: "Mussolini død, Hitler faldet." Og læg mærke til datoen, sagde Frits. Jeg kikkede, der stod den 1. maj 1945. Pludselig huskede jeg Jejsens forudsigelse fra cellen i Kolding. Ernest Leach traf jeg kort efter befrielsen i København, han var på vej til USA, hvor han oprindeligt kom fra. Han var blevet sendt til en lejr nær Hamburg, hvor han kun overlevede, fordi han blev ansat som ligbærer i krematoriet. Det var et ret let arbejde, ligene var tilsidst så lette, at han alene kunne bære to ad gangen.

Paul Holm benyttede sin flugtplan en uges tid efter mig og undslap til København. Her blev han taget ved en razzia, iøvrigt nær ved min daværende illegale bopæl på Nørrebro. Han blev sendt tilbage til Frøslev, hvor tyskerne fandt ud af, hvem han var. Han blev så sendt tilbage til København, hvor han blev henrettet et par måneder før befrielsen.

Jeg følte mig stærkt bundet til ham, havde han ikke lært mig hvordan man løber i zigzag under beskydning, havde jeg næppe været i live. Da vort første barn, en dreng, blev født, ville jeg kalde ham Paul, men min daværende kone syntes af en eller anden grund ikke om navnet, så det blev ikke til noget.

Et par uger efter befrielsen skulle organisationen af en eller anden grund et par dage overtage bevogtningen af Sundholm, hvor et par tusind af de såkaldte landssvigere sad spærret inde.

Jeg stod tilfældigt med min Suomi og så på dem, da de gik forbi i en stor kolonne rundt på pladsen i midten af anlægget for at få frisk luft. Jeg lagde mærke til, at en af dem så hel grøn ud i ansigtet, men fandt efter et par omgange ud af, at han i virkeligheden kun var ligbleg, og det grønne var genskæret fra træernes blade. Pludselig forekom han mig bekendt, og da han passerede næste gang, kunne jeg kende ham, det var Simon Skram Næste dag afleverede jeg en kort rapport til politiet på Vesterport om ham.

Et lille årstid senere kom ham for retten, hvor jeg vidnede. Tyskerne havde givet ham en pistol til beskyttelse og sendt ham til København, hvor han benyttede den til forskellig kriminalitet, hvad der var let i den politiløse tid. Han fik derfor en ret lang straf, 10-12 år, men kom antagelig ud efter 3-4 år.

De tre danske Gestapofolk, der havde mishandlet mig, Brinkmann, Johannes Rasmussen og Riis, blev alle dødsdømt og henrettet. Jeg genså dem alle, da jeg vidnede mod dem ved retsforhandlingerne. Jeg fandt ud af, at jeg er en dårlig hader, jeg glædede mig ikke, hverken da jeg så dem igen, eller når jeg læste om deres henrettelser.

Osteknudsen, som jeg aldrig havde truffet selv under besættelsen, så jeg også som vidne, idet anklageren havde fået den mærkelige ide, at det var Osteknudsen, der havde angivet mig til Gestapo. Det afkræftede jeg og kom derfor i den barokke situation, at jeg vidnede for Osteknudsen.

Mod Burfeind var jeg et hovedvidne, da jeg detaljeret kunne bevidne, at han ikke alene havde kendt mishandlingerne på Staldgården, men også opfordret til dem. Det benægtede han på det bestemteste, da han klart kunne se, at det var den alvorligste anklage for ham. Han sad og lignede igen en kontorist i sit civile tøj og så forbitret på mig, efterhånden som jeg kom igennem vidneafleggelsen. Han fik en 6-7 år og er antagelig kommet ud efter ca. 3 års forløb.

Trommer og også andre mener, at Burfeinds resultater var forbløffende gode. Det menes jeg ikke, han havde det blot lettere i en landsdel med ret små byer, hvor illegalt arbejde er meget vanskeligere end i store. Han anvendte kun de traditionelle

Gestapometoder, stikkeri og mishandlinger, men forsøgte f.eks. aldrig at infiltrere modstandsbevægelsen, hvad meget vel kunne have været gjort f.eks. med Simon Skram, og så kunne han have anrettet virkelige ulykker.

Først i april 1945 blev Gestapos hovedkvarter i Esbjerg fuldstændigt ødelagt af en bombe. Det var en enkeltmandsaktion, og efter min mening overhovedet den bedste sabotage i Danmark, jeg sætter den over selv Globus, Langebro og Always. Selv om det lyder ubeskedent, er jeg sikker på, at jeg havde haft en god chance for at gøre det samme med Staldgården i januar, hvis jeg havde fået lov. og så ville verden alligevel have set lidt anderledes ud.

Damberg fik efter krigen et livsforløb, der helt lignede TV matadorens, blot i Nakskov. Men han blev alligevel overgået af pif Christian Trampe, den ene af de tre drenge, der var de første, som overhovedet forsøgte sabotage i Fredericia. Han endte som kongelig hofmarskal, selv om rektor efter hans arrestation forudsagde ved morgensangen, at nu havde han ødelagt enhver fremtid. Selv havde jeg af mine oplevelser under besættelsen fået en religiøs livsindstilling; når jeg brugte en simpel sandsynligheds- vurdering, kunne jeg ikke se, hvordan jeg var sluppet levende igennem, hvis ikke "den store urmager", som Augstein kalder ham, af og til havde holdt i nogle tandhjul. Min indstilling blev yderligere forstærket de gange efter krigen, hvor jeg i beskedent omfang fortsatte min kamp mod umenneskeligheden.

-- Men det er igen en hel anden historie.